

DWORSKI (122) *ai*

dworski (121) [*w tym zapis dworzki* (2)], **dworzski** (1) *BielŻyw*.

o jasne.

sg *m N* dworski (15). ◇ *G* dworski(e)go (1). ◇ *D* dworski(e)mu (2). ◇ *A* dworski (4), dworskiégo (1). ◇ *I* dworskim (1). ◇ *L* dworskim (5). ◇ *f N* dworskã (6). ◇ *G* dworskiéj (6); -éj (2), -(e)j (4). ◇ *D* dworski(e)j (1). ◇ *A* dworskã (5). ◇ *I* dworskã (1). ◇ *L* dworski(e)j (2). ◇ *n N* dworski(e) (3). ◇ *G* dworski(e)go (5). ◇ *A* dworski(e) (2). ◇ *L* dworskim (1). ◇ *pl N m pers* dworscy (4). ◇ *m an* dworscy (1). *subst* dworskié (14); -é (1), -(e) (13). ◇ *G* dworskich (17). ◇ *D* dworskim (3) *RejZwierc*, *ModrzBaz*, *GostGosp*, dworski(e)m (1) *PaprUp*. ◇ *A m pers* dworski(e) (2). *subst* dworskié (9); -é (4), -(e) (5). ◇ *I m* dworskimi (1). *f* dworski(e)mi (2). ◇ *L* dworskich (7).

Sł stp brak, *Cn s.v. dworowy*, *Linde XVI – XIX w.*

Przymiotnik od „dwor” (122) :

1. *Związany z otoczeniem na dworze panującego, magnata lub szlachcica, należący do dworu. odnoszący się do tego dworu, odbywający się, przebywający na dworze; aulicus Mącz, Calep, Cn; curialis Cn (88) : Czego nam nálfy [mówi dworzanin] či dworfcy káznodzyeye nye powyádáyã KromRozm I [P2]; Dworfkie biefiády. RejWiz 73v marg, 71v, Cc5, Cc8v; RejFig Aa; RejZwierz 55; OrzRozm R marg, Rv, Rv marg; ut Aulicus apparatus, Dworski ítróy/ Ruftunék dworfki. Mącz 21a, 21a; Do tychże theż dworfkich zábaw/ należy thaniecz GórnDworz K, I8v, M3v, Rv; náuczylz fie ípraw Ryczerfkich/ [...] á ínadż málo nie rychley niżli w oney dworfkiej zgrái dármo leżacey. RejZwierc 26, 25, 25v, Bbb; A áczkolwiek tákowe wády dworfkie náyduiã fię y miedzy ínfzými ítany ModrzBaz 12v, 6, 12v [2 r.], 14v [2 r.], 54, 60; Dworfka zaplátã. Níewiém co fye zda komu: mnie níkaškã krzeczy/ Kiedy kto obietnice dworfkié ma na pieczy. PudlFr 49; Aczci tych Praktikow nie mogli się wiecey nad szesc osob doliczyc opócz tutecznych Dworskich Obywatelow y Crakowa blisko mieszkaiących Senatorow ActReg 127, 131; Calep 116a; A Ná Dworze Nadworny Podfkárbi/ íako íkárbów Dworfkich Sekretarz [thesaurorum scuriae secretarius JanStat 308]/ niech będzie człowiek dobry/ íkrómny y rozumny SarnStat 335, 310, 312; KmitaSpit A4; VotSzl C2; Z dworfkami Poétami zetrzeć fię kęs íkufzë. [...] Wiem że tego nie pífał Rey ni Kochánowfky/ Lecż żołnierfki páchołek ía Adam Czáhrowfky. CzahTr C4v; GostCast 53; KlonFlis C.*

W połączeniu szeregowym (1): Bo ná tego Michniká íprawy pátrzyć miło/ Ták w Rycerfkiey íák w práwney y dworfkiey potrzebie *PaprPan* F4.

W charakterystycznych połączeniach: *dworski* (-u, -e) *biesiada* (2), *ceremonija*, *karność* (2), *obietnica*, *obyczaj* (3), *obywatel*, *piwo*, *poeta*, *potrzeba* (4), *praktykant*, *przypadek* (5), *przysługa*, *roboty*, *rusztunek*, *rząd*, *sprawa* (2), *stroj*, *szybalstwo*, *tumult*, *utrata*, *wada*, *zamieszka*, *zapłata*, *zgraja*.

Przysłowie: *Canis asuetus corrigio*, *Proverb fere idem significans*, *Kto íe náložý dworskiey polewki trudno mu yei zoftác/ przydzye mu ná dyflie óftác. Mącz 33c.*

Zwrot: »w księgi dworskie wpisać« = *zaliczyć w poczet dworzan, uznać za dworzanina* (2): [*ten nowy dworzanin*] ktoregóście nowo przijęli/ íj w kłięgy dworfkie panu Dwormístrzowi wpífać kázali *ForCnR* C, B4v.

Wyrażenia: *iron.* »dworskie chłosty« = *sejmy* (1): (*marg*) Seymy (-) Bo trzeba rozumu vzyć Kto dzifia chce co wyfluzyc Mułifz przez nogę nieboże Zwłalfczá gdy kto wręcz niemoże Ale co ma pleban profty Wgodzić [*lege*: ugodzić] w ty dworfki<e> chłofsty *RejRozpr* Dv.

»dworski (-scy) człowiek, ludzie, lud« [szyk 8 : 3] (6 : 4 : 1): á krothochwilá ieft prawie páńfka/ y przyftoyna człowiekowi dworfkiemu *GórnDworz* E3v, O5v, Q2, Q2v, Q3; A wyżrzawfzy ludzie dworfkie/ począł z nimi wefoł być/ á począł fie pytać ktoby ich panem był. *HistRzym* 22, 18v; Nápifał też [*Rej*] dla dworfkich ludzi nadobne kłięgi Wizerunk *RejZwierc* Aaav; *SkarŻyw* 507 [2 r.]; *PowodPr* 48.

»dworski dyrektor« (1): W zadłuzenie odpisow, nie moie Lenistwo [...] ale częścią Dworu y Dworskich Direktorow, niespora resolucia w sprawach *ActReg* 127.

»dworzka liczba [= *rachunek*]« (1): Dworzka liczba. Krol nafz miłofciwy Sigmunt: odłožił 473005. zło. na obronę sławnego kroleftwa Polfkiego/ za ktore chce mieć iezdnych 3880 [...] Ieft pytanie iako wiele miefięczy może ie trzimać. *KłosAlg* Gv.

»dworski pacholek« (1): O iednym dworfkim páchołku. PRzyiechał do mnie ieden/ co fye báwi dworem. *PudłFr* 63.

»dworska panna« (1): niebaczę komuby miał być táki Dworzánin rowny/ iedno piękney vbráney á dworfkiy Pánnie/ która z pewneg^o datku Krolowey fluzy. *OrzRozm* R.

»sługa dworski« (1): Od okázowánia, pro hac vice tantum, máią bydz wolni Dworzánie/ y fludzy dworfcy náfzy *SarnStat* 128.

»służba dworska« (2): Marszałek opowiadał ze się ludzie dosłuzby Dworskiej nie cisną *ActReg* 10; *SarnStat* 310.

»dworski stan« (5): Dworfki ftan tak máluia. *RejZwierz* 117v, 23, aa2; *RejZwierc* A5v, 25.

»urząd dworski« (5): Któremu Márfałkowi/ gdy fpráwuie vrząd Dworfki [*magistratum curiae dirigenti JanStat* 295]/ [...] ieft przyfádzoné bránié Targowégo *SarnStat* 312, 309, 310, 317, 910.

»urzędnik dworski« (4): *PaprUp* I4v; Pieczęći Vrzedników Dworfkich [*sigilla officialium curias JanStat* 900]. *SarnStat* 1116 [*idem* 1117], 307, 1117.

»żywot dworski« [szyk 3 : 1] (4): Fortuny ij Cznoty Różnoftz/ w Hiłtorij o niektorym młodzieńczu vkázaná/ w ktore ieft wypifán zywoť fwiętfki a zwłalfczá Zywoť Dworfki. *ForCnR kt*; Zywoť dworfki pomierny. *RejWiz* 72v *marg* [*idem* Dd4v], 63v, Dd4v.

Szeregi: »dworski i koronny« [szyk 1 : 1] (2): Tenze podftawki Vrzednikom dworfkiem y niektorem Koronnem dawal/ fkad wftitkie fzkodi et in conuenientia beli *PaprUp* I4v; *SarnStat* 310.

»dworski a (i) rycerski« [szyk 1 : 1] (2): *BielŻyw* 63; Zbiegawfzy fwiátá wiele/ wfzytkiego fprobował. Dworfkich fpraw y Rycerfkich *RejZwierz* 64v.

»dworski i szlachecki« (1): Nárzeka iefzcze tenże Doktor S. ná bucżny lud dworfki/ y wolnością wyniofły sláchecki *PowodPr* 48.

»dworski i ziemiański« (1): O vtrátach Dworskich y Ziemiańfkich: Rozdzielenie Piąte. *BielSat* C3v.

»dworski i żołnierski« (2): O dworfkim y żołnierskim ftanie. *RejZwierc* A5v [*idem*] 25.

a. praw. Związany z nadwornym sądem królewskim (2) :

Wyrażenia: »pozew dworski« (1): Item, Decreta Tribunalńkie iáko nienáruńzone máią bydź y o pozwiéich Dworfkich. *SarnStat* 1300.

»sąd dworski« (1): Podfędek/ Pifarz oného Woiewództwa w którym odpráwowan będzie [...] wżytkę tę powinność ná łobie odnośić máią/ którą nieśli przedtym przy łądziech Séymowych ábo Dworfkich *SarnStat* 859.

2. *Taki jak na dworze (w sensie dodatnim); wytworny, obyty, grzeczny, układny, uprzejmy, elegancki, piękny; civilis, lautus, praetextatus Mącz* (20) : rodzicy nye łkokow/ á vkłonow zbytnich/ nye łpyewánya dworfkyego máyą vczyć łynow łwych/ ále náuki *GliczKsiąż* K_v; Lautus homo, Chędogi/ Dworski/ Wyłtrychniony/ Dołtátne kofztownie á hoynie vzywáyacy człowiek. *Mącz* 185d; Praetextati mores, Pánicze/ śliácheckie/ dworskie/ skromne/ piękne obyczáye. *Mącz* 453d, 55a, 453d; *GórnDworz* O4_v; *RejZwierc* 15_v, 82_v; POłłał ieden Ziemíanin do Pána wielkiego Sługę/ poprawdźie mowiac/ nie bárzo dworfkiego *PudłFr* 25.

W charakterystycznych połączeniach: dworski (-a, -e) człek, człowiek (2), obmowka, obyczaj, powiedanie, powieść, rzecz, śpiewanie.

Wyrażenie : »dworskie mowienie, mowa, słowo, język« (2 : 1 : 1 : 1): Ne supra quidem calceus, Proverb. Co w čás to dobrze. Po przeczkę/ dworskie mowienie. *Mącz* 31b, 121b, 235a; *PaprPan* A4; Któr yłye [!] [*pacholek*] tám łpráwował podle łwoiéy głowy/ Nie pátrzáiac vkłonu/ áni dworfkiéy mowy. *PudłFr* 25.

Szeregi: »dworski i mądry« (1): Pan Kánclérz Ociełki, iáko był człek dworzki y mądry, widząc łtoiących łiwych łtárców, vczynił do Króla od nich przemowę. *SarnStat* 1266.

»roztropny a dworski« (1): APophtegmatá zá onych łtárych powážnych á vczonych ludzi zwano te łłowá y powieści rołtropne á dworfkie *RejZwierc* 210.

»(pocziwy) zachowały (a. wielkiego zachowania), dworski« (2): by był [*Rej*] człowiek poćciwy/ záchowály/ dworfki/ znáiomý włzem *RejZwierc* Aaa2, 274.

a. *Dowcipny, śmieszny, szyderski* (2) : Acźkolwiek yty łą poźtkj/ naucźić łię dobrze Polłkiey mowy y trawnego a dworfkego mowenia *RejKupSekl* a7.

W przeciwstawieniu (1): Abyś łie w młodości łwey rzeczámí czálem powážnemi/ czálem też dworfkyemi/ zábawiał *RejZwierz* A2.

3. *Taki jak na dworze (w sensie ujemnym); wścibski, przewrotny, przebiegły, zuchwały, złośliwy* (2) : Nárzeka łełzcze tenże Doktor S. ná buczny łud dworfki/ y wolnościá wyniołły łláchecki/ [...] iż w połpolitey rozmowie/ rzadko w brod idá/ ále dworfkich mow łwoich/ zmyślániem/ bluźnierłtwy/ ábo przyśięgámí połpolicié popieráią *PowodPr* 48.

Szereg: »dworski a bezpieczny« (1): Thu obácź iż Pan tho okázác raczył/ iż dworfkego á bełpiecznego pytániá á gadánia o táiemniczach łwoich [...] nigdy nie rad widzi *RejPos* 280.

4. *Związany z dworem szlacheckim, folwarkiem* (12) : W dworfkich łolwárcech gnoią cebule *GostGosp* 72, 58, 76, 82, 136, 162, 164.

W przeciwstawieniach (3): Niegdý pśi dworfcy wieśnego/ Gonili iáko głupiego *BierEz* O3_v; MYłz dworfka wieśney Myłzy/ prośiłá do łiebie *RejZwierz* 120_v; Zaśiewki tak dworfkie iáko chłopłkie przeiechác *GostGosp* 74.

Wyrażenia: »dworska czeladź« (1): Vrzędnik ma tego łtrzedz co ná dworfką czeladź domową przyłtoi/ áby tego ze wśi/ áni męłka áni biała płęc/ nie robiłá *GostGosp* 16.

»pacholik dworski« (1): Kmiotkowie pácholikom dworskim/ zwłázczá tym ofobliwie co robot dogłádáią/ nie máią nic pożyczác áni borgowác *GostGosp* 40.

Synonimy: **2.** *chędogi, obyczajny, piękny, spaniły, wystrychniony; a. trefny.*

Cf **DWORACKI, DWORNY, DWOROWY, NIEDWORSKI**

KN